

І.І. Кравчук, д-р екон. наук, доцент
Житомирський національний агроекологічний університет

ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СОЦІУМУ НА ЗАСАДАХ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ

У статті досліджено тенденції еволюції концептуального забезпечення розвитку соціуму та здійснено класифікацію її етапів за ознаками домінування економічних, соціальних, екологічних, просторових чинників. Знайдено ключові детермінанти концептуального забезпечення розвитку соціуму. Обґрунтовано доцільність використання інтегрованого підходу у формуванні сучасної парадигми економічного розвитку соціуму.

***Ключові слова:** парадигма, управління, соціум, економічний розвиток, еволюція концепцій, інтегрований підхід.*

Постановка проблеми. Постіндустріальна ера розвитку суспільства ХХІ ст. характеризується політичними, економічними, соціальними, екологічними, просторовими трансформаціями глобального життєвого простору людства, багатовекторність проявів яких зумовлює формування нової архітектури об’єктно-суб’єктних відносин у суспільному економіко-соціо-еко-просторовому розвитку. Основним інтегратором цього розвитку є соціум – фізичний, економічний, інтелектуальний носій різних трансформацій та «живий» вимір їх ефективності, від здатності якого підтримувати продовольчу безпеку та сталий розвиток залежить існування націй, держав, регіонів. В процесі еволюції теоретико-методологічних засад розвитку соціуму використовувались багатоаспектні площини наукових досліджень соціології, економіки, географії, політекономії, екології, просторового розвитку. Сучасний період концептуального забезпечення розвитку соціуму характеризується інтеграцією підходів різних наукових шкіл, в результаті якої виділяється об’єднуюча детермінанта його розвитку – економічна, а соціум розглядається як економічний феномен. Поряд з цим, серед концептуалістів-методологів різних наукових шкіл наразі тривають дискусії щодо визначення детермінант розвитку соціуму в сучасних економічних системах країн, регіонів, територій. Це зумовлює необхідність обґрунтування перспектив становлення сучасної концепції розвитку соціуму.

Концепція розвитку соціуму: еволюція та сучасні детермінанти становлення

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку соціуму є об'єктом дослідження Азроянца А.О., Барановського М.О., Блауга М., які розглядають чинники його становлення в контексті виділення економічної, соціальної та екологічної складових [1; 2; 3]. Наукові погляди Данилишина Б.М., Єременка В., Латиніна М.А. на розвиток соціуму формуються у напрямках виявлення спільних методологічних ознак дослідження процесів суспільного розвитку в соціальних, економічних, екологічних, географічних теоріях та обґрунтування необхідності переважного розгляду соціуму як категорії, в якій відображається сутність «людської спільності» з притаманними їй економічними і соціальними функціями [4, с. 243-244]. Мазуром А.Г., Малиновським А. С. здійснено класифікацію соціуму на основі виділення його територіальних й галузевих ознак та обґрунтовано чинники, що сприяють розвитку інституціонального середовища соціуму [5, с. 65; 6, с. 218]. У дослідженнях економістів-аграрників увага приділяється окремим аспектам розвитку сільського соціуму. Крысанов Д.Ф., Цибуляк В.Я., Михайлова Л.І. досліджують його ознаки, що сприяють економічному розвитку сільських територій, сільської економіки [7, с. 114; 8, с. 123; 9, с. 201]. Поряд із цим, Скрипниченко М.І., Монастирський Г.Л. пропонують уведення поняття «аграрний соціум» та необхідність розробки алгоритму його оцінки як елементу ендегенного потенціалу сільського простору [10, с. 446; 11, с. 319]. Бородіна О.М., Геєць В., Герасимчук З.В., Гончаренко І.В., Кирилюк С.В., Попова О.Л. виділяють соціально-економічну складову серед характеристик ендегенного зростання сільських територій та вважають її рушієм економічного розвитку села [12, с. 36-41; 13, с. 9; 14, с. 58; 15, с. 207]. Незважаючи на підвищення інтересу науковців до проблем розвитку соціуму, поки що залишаються поза увагою питання його інтегрованого розвитку, обґрунтування впливу його складових на потенціал економічного зростання, що потребує окремих досліджень означених факторів. В цьому сенсі доцільним вбачається обґрунтування концептуальної платформи розвитку соціуму.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є обґрунтування необхідності використання інтегрованого підходу у формуванні сучасної концепції розвитку соціуму. До основних цілей статті віднесено: 1) розгляд тенденцій еволюції концептуального забезпечення розвитку соціуму; 2) класифікація етапів еволюції теорій розвитку соціуму; 3) обґрунтування

необхідності формування парадигми управління економічним розвитком соціуму.

Виклад основного матеріалу досліджень. Передумовами формування існуючих концепцій соціуму слугували теорії суспільства античних мислителів Геродота, Полібія, Конфуція, Платона, Аристотеля, які ототожнювали соціум із державою. Мислителі середньовіччя вважали його більш широким фундаментальним утворенням, а державу – однією з його складових. У філософських працях періоду XVI –XVIII ст. соціум розглядався як специфічне утворення, форма людського співжиття, головними чинниками якого є свідомість, економічна діяльність і спілкування [16, с. 44; 17 с. 102–103]. Концентрація ідей обумовленості розвитку соціуму економіко-географічним середовищем та роллю людини у його трансформаціях спостерігається у працях Л. Гвіччардіні, Ж. Бодена, Ш. Монтеск'є (друга половина XVI ст. – середина XVIII ст.) [18, с. 24; 19, с. 690; 20, с. 38].

У теоріях географічного посибілізму, просторової організації суспільства, природно-господарських територіальних систем (перша половина XIX ст.) окреслюються економічні чинники адаптації територіальних соціумів до «наданих природою» благ існування [21, с. 34]. В цей же період відбувається стрімкий розвиток економічної соціології та відносно нового наукового напрямку – соціально-економічної екології. Економізація соціальних концепцій другої половини XX ст. визначалась виділенням ролі економічних структур та інститутів у розвитку соціуму М. Вебером («Історія господарства: місто», 1925 р.), формуванням принципів структурування соціально-економічного простору з подальшою його трансформацією у «простір соціетальної ієрархії економічних відносин» Т. Парсонсом («Структура соціальної дії», 1937 р.), розвитком міжпарадигмальної соціо-економічної концепції А. Етціоні, суть якої зводиться до обґрунтування економічної поведінки людей в умовах раціонального вибору («Моральний вимір. До нової економіки», 1988 р.) [22, с. 211].

Екологізація економічних теорій означеного періоду пов'язана з іменами американських екологічних соціологів Л. Вірта та Р. Маккензі, які визначили соціо-економічні ролі людини у взаємодії із середовищем. Аналогічних позицій дотримувався румунський економіст Н. Георгеску-Роген, згідно з вченням якого, людина є функціональною одиницею, що змінює середовище своїм існуванням, а економіка вбачається каналом для перетворення природних ресурсів у товари, послуги, задоволення людей, відходи [23, с. 232–233]. В теоріях економічного розвитку

«індивідуалізуються» чинники розвитку соціуму: людський капітал вбачається фактором інтенсифікації інноваційної економіки (Д. Белл, «Прихід постіндустріального суспільства: підприємство соціального прогнозування», 1975 р.), обґрунтовується нова роль науки, техніки, освіти у новому технологічному укладі (К. Мерфі, Р. Рошер) [24, с. 6; 25, с. 202–203].

Одним із сучасних основоположників теорії економічного соціуму є К. Брунер, який у праці «Людина і концепція соціуму: два підходи до розуміння суспільства» (1987 р.) до основної функції соціуму відносить алокаційну функцію та обґрунтовує її економічний сенс – розподіл обмежених ресурсів між альтернативними способами використання та з найефективнішою їх комбінацією [26, с. 368]. У процесі обґрунтування постулатів концепції соціо-екологічної орієнтації економічних систем Л. Туроу та Ф. Фукуяма доводять необхідність створення передумов «загального добробуту» за допомогою використання функцій соціально-економічного розвитку, а до «ресурсів добробуту» відносять простір існування людей та ефективність їх соціо-економічної діяльності. О. Рамелт, Д. Тісс, розвиваючи ідеї центр-периферійної парадигми Ф. Перру, вважають необхідною трансформацію «точок зростання» територіально-економічних утворень в ареали місцевого розвитку за умов активізації економічної ініціативи локальних соціумів [27, с. 11].

Кожна наступна теорія економічного, соціального, екологічного, просторового розвитку доповнювала попередні і враховувала специфіку й особливості періоду історичного розвитку соціуму та його участі у забезпеченні економіко-соціо-еко-просторового відтворення життя людства. Пропонується класифікація етапів еволюції теорій розвитку соціуму за ознаками домінування економічних, соціальних, екологічних, просторових чинників (таблиця).

Вважаємо доцільним виділити сім періодів (просторово-орієнтований, економіко-соціальний, еколоґо-соціо-економічний, інтеграційний, системний, інноваційний, синерґетично-координаційний та комунікаційно-мережного управління), кожен яких характеризується змінами у соціумі залежно від інтеграції економічної поведінки його членів. Останні два етапи характеризують сучасний період та визначають необхідність використання синерґетичної методології у дослідженнях розвитку соціуму, оскільки його економічна, соціальна, екологічна, просторова підсистеми є не рівноважними і потребують нових підходів до оцінки зміни структури.

Етапи еволюції теорій розвитку соціуму

Період	Домінуючі чинники	Узагальнення, притаманні інтеграції економічних, соціальних, екологічних, просторових чинників
Просторово-орієнтований (друга пол. XVI – середина XVIII ст.)	Формування локальних ареалів життя	Підтримка локального існування соціуму
Економіко-соціальний (середина XVIII – середина XIX ст.)	Економічне забезпечення якості існування людей та їх солідарність у діяльності з формування суспільного добробуту	Економічна природа соціальних об'єднань у забезпеченні розвитку територіально-економічних комплексів
Еколого-соціо-економічний (середина XIX – початок XX ст.)	Збалансування економічних, екологічних, соціальних інтересів людей в економіко-просторових системах	Оптимальне співвідношення розвитку природи і соціуму
Системний (середина XX ст.)	Цілісність механізмів забезпечення сталого розвитку в глобальних та локальних соціо-еколого-економічних системах	Синтез економічних, соціальних та екологічних факторів розвитку
Інноваційний (кінець XX ст.)	Інтелектуалізація виробництва, інтенсифікація людського капіталу в інноваційному економічному розвитку	Узгодження розвитку соціуму та економічного зростання
Синергетично-координаційний (кінець XX – початок XXI ст.)	Взаємодоповнення попередніх підходів, збагачених інституціональними, стратегічними підходами і зростанням ролі інформаційних активів	Оптимальне поєднання координаційних схем генерування економічного розвитку соціуму в стратегічних рішеннях
Комунікативно-мережного управління (перспективний)	Використання глобальних інформаційних мереж як комунікативного соціо-еко-економічного простору	Поєднання економічної діяльності соціуму з управлінськими функціями, що здійснюються з використанням інформаційних мережних каналів

Джерело: власні дослідження.

Вважаємо доцільним виділити сім періодів (просторово-орієнтований, економіко-соціальний, еколого-соціо-економічний, інтеграційний, системний, інноваційний, синергетично-координаційний та комунікаційно-мережного управління), кожен яких характеризується змінами у соціумі залежно від інтеграції економічної поведінки його членів. Останні два етапи характеризують сучасний період та визначають необхідність використання синергетичної методології у дослідженнях розвитку соціуму, оскільки його економічна, соціальна, екологічна, просторова підсистеми є не рівноважними і потребують нових підходів до оцінки зміни структури.

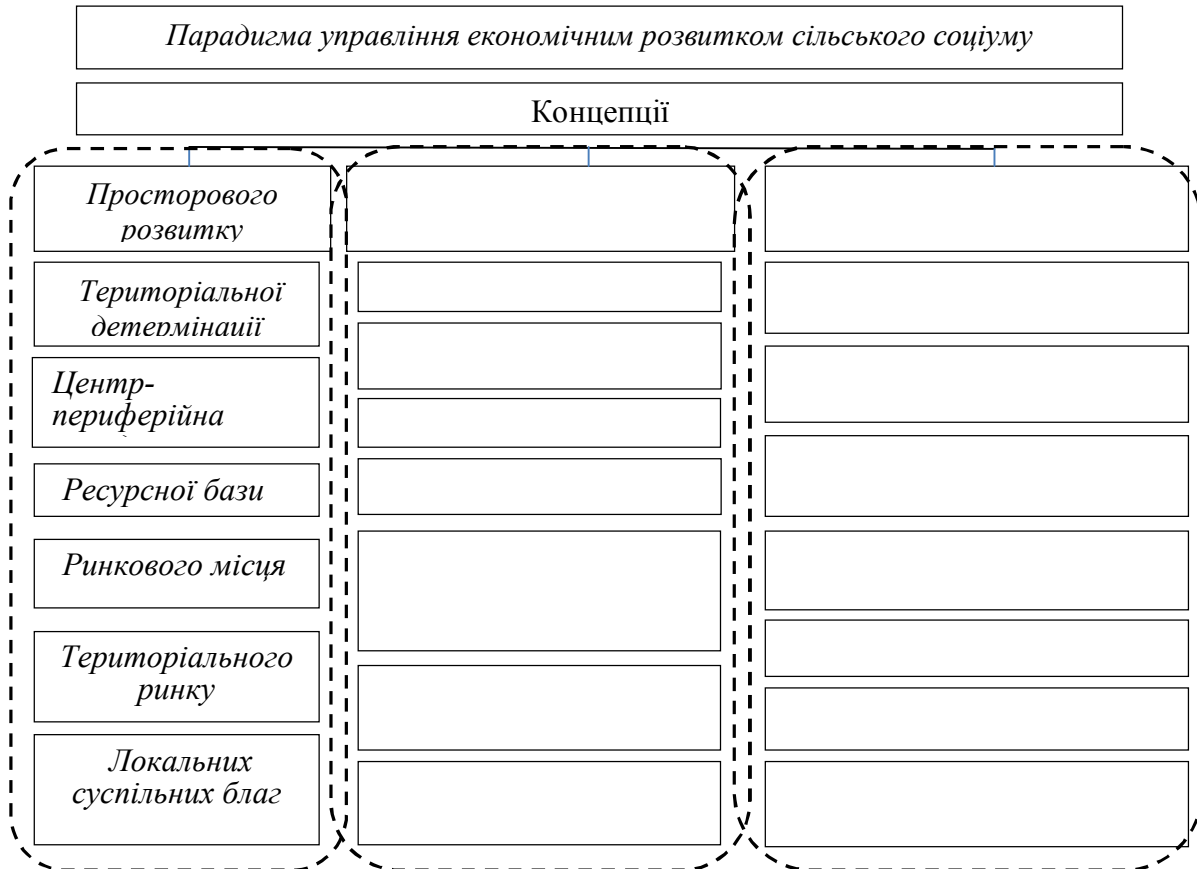
Пропонована періодизація етапів еволюції розвитку соціуму дозволяє встановити «прогресуючу взаємозалежність» між його економічною, соціальною, екологічною, просторовою складовими. Перший етап характеризується участю членів соціуму у формуванні локальних ареалів життя заради з метою підтримки середовища власного існування. Економічне забезпечення якості існування людей, солідарних у діяльності із формування суспільного добробуту стало основним вектором економіко-соціального підходу, перевагою якого вбачається прояв економічної природи соціальних об'єднань у забезпеченні розвитку територіально-економічних комплексів. Згідно із системним підходом, цілісність механізмів забезпечення сталого розвитку в глобальних та локальних соціо-еколого-економічних системах обґрунтовується синтезом економічних, соціальних, екологічних факторів розвитку. Інтелектуалізація виробництва, інтенсифікація людського капіталу в інноваційному економічному розвитку, узгодження векторів розвитку соціуму та економічного зростання є ознаками інноваційного етапу розвитку.

Оптимальне поєднання координаційних схем генерування економічного розвитку соціуму у стратегічних рішеннях доповнює попередні підходи та збагачує їх інституціональними, стратегічними ресурсами забезпечення зростання ролі інформаційних активів. Поєднання економічної діяльності соціуму з управлінськими функціями, що здійснюються з використанням інформаційних мережних каналів, формує ознаки етапу комунікативно-мережного управління.

Для ілюстрації процесу формування парадигми економічного розвитку соціуму в якості об'єкта дослідження обрано економічний розвиток сільського соціуму (рис. 1). Метою економічного розвитку сільського соціуму є забезпечення зрівноваженого зростання сільської економічної системи та підвищення рівня якості життя сільського населення. Формування парадигми економічного розвитку сільського

соціуму відбувається на засадах інтеграції концепцій просторового та соціально-економічного розвитку

Схема, зображена на рисунку, ілюструє інтегрований взаємозв'язок між концепціями, що формують парадигму економічного розвитку сільського соціуму. За таким алгоритмом доцільно формувати й парадигми управління іншими видами соціумів.

Концепції формування парадигми управління економічним розвитком сільського соціуму

Джерело: власні дослідження.

В цьому сенсі ключовими детермінантами розвитку соціуму вважатимуться рівень розвитку ендogenous потенціалу, соціального капіталу, інституціонального середовища та державного регулювання (управління).

В сучасних умовах децентралізації управлінських систем в Україні важливим вбачається використання синергетичної концепції у формуванні парадигми економічного розвитку соціуму, на засадах якої ключовою детермінантою його концептуального забезпечення вбачатиметься оновлена концепція ендogenous потенціалу, серед основних постулатів

якої – максимальне використання ендегенного економіко-соціо-еколого-просторового потенціалу та спонукання місцевих ініціатив до локального розвитку, що зумовлює прискорення суспільного розвитку.

Висновки із цього дослідження.

1. Основними тенденціями еволюції концептуального забезпечення розвитку соціуму є виділення чинників впливу на його економічну, соціальну, екологічну, просторову складові зокрема, ендегенного потенціалу території, соціального капіталу, потенціалу управління.

2. В процесі еволюції теорій розвитку соціуму пріоритетність у дослідженнях змінювалась залежно від призми розгляду особливостей цього розвитку (від пріоритету просторової орієнтації до синергетично-координативного). Наразі пріоритетом вбачається синергетичний, що доведено на прикладі формування парадигми економічного розвитку сільського соціуму.

3. Використання інтегрованого підходу дозволяє систематизувати взаємозв'язки концепцій просторового розвитку, соціально-економічного розвитку, управління економічним розвитком та пропонувати використання синергетичної концепції у формуванні парадигми економічного розвитку соціуму, на засадах якої ключовою детермінантою його концептуального забезпечення вбачатиметься оновлена концепція ендегенного потенціалу.

У подальших розвідках у цьому напрямі доцільно обґрунтувати вплив галузевого, муніципального, маркетингового управління на формування потенціалу управління економічним розвитком соціуму, у т.ч. й сільського соціуму.

Бібліографічний список: 1. Азроянц Э.А. Концепция модели устойчивого развития социума. Новая мировоззренческая парадигма / Э.А. Азроянц. – М., 1995. – 280 с. 2. Барановський М.О. Наукові засади суспільно-географічного вивчення сільських депресивних територій України: монографія / М.О. Барановський. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2009. – 396 с. 3. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі : монографія / М. Блауг; пер. з англ. І. Дзюба. – К.: Основи, 2001. – 670 с. 4. Данилишин Б.М. Феноменологічні альтернативи економічного зростання України: монографія. У 2 т. Т. 1 / Б.М. Данилишин, В.В. Микитенко. – Київ: Нічлава, 2008. – 336 с. 5. Мазур А.Г. Управління в регіональних економічних системах: теорія, методологія, практика / А.Г. Мазур. – Вінниця: Консоль, 2003. – 408 с. 6. Малиновський А.С.

Системне відродження сільських територій в регіоні радіаційного забруднення: [монографія] / Малиновський А.С. – Київ: ННЦ ІАЕ, 2007. – 604 с. 7. Крысанов Д.Ф. Сельское расселение: социально-экономический аспект / Д.Ф. Крысанов. – Киев: Наукова думка, 1988. – 253 с. 8. Інституційні засади сільського розвитку в Україні: науково-прикладний аспект: монографія / В.Я. Цибуляк; ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». – Київ, 2014. – 272 с. 9. Михайлова Л.І. Людський капітал: формування та розвиток в сільських регіонах: монографія / Л.І. Михайлова. – Київ: ЦНЛ, 2008. – 388 с. 10. Моделі ендогенного зростання економіки України / за ред. д-ра економ. наук М.І. Скрипниченко. – Київ: Ін-т економіки та прогнозування, 2007. – 576 с. 11. Монастирський Г.Л. Модернізаційна парадигма управління економічним розвитком територіальних спільнот базового рівня: монографія / Г.Л. Монастирський. – Тернопіль: Економ. думка, 2010. – 464 с. 12. Державна підтримка агросфери: еволюція, проблеми / [Бородіна О.М., Кирилюк С.В., Попова О.Л. та ін.]; за ред. О.М. Бородіної. – Київ: Ін-т економіки та прогнозування НАНУ, 2008. – 264 с. 13. Геец В. Социэкономическая модернизация аграрного сектора Украины (концептуальные положения) / В. Геец и др. // Экономика Украины. – 2011. – № 12. – с. 4-14. 14. Герасимчук З.В. Виробничий потенціал регіону: методика оцінки та механізми нарощення: монографія / З.В. Герасимчук, Л.Л. Ковальська. – Луцьк: ЛДТУ, 2003. – 242 с. 15. Гончаренко І.В. Ретроспектива формування сільських територій регіонів України / І.В. Гончаренко // Регіональна економіка. – 2008. – № 3. – С. 204–209. 16. Лапин Н.И. Кризисный социум. Наше общество в трех измерениях / Н.И. Лапин, Л.А. Беляева. – М., 1994. – 245 с. 17. Латинін М.А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання: [монографія] / М.А. Латинін. – Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2006. – 320 с. 18. Гвиччардини Л. Описание Нидерландов / Л. Гвиччардини // Из архивов Флоренции. – СПб., 1991. – С. 18-28. 19. Боден Ж. Шість книг о государстве / Ж. Боден // Антология мировой политической мысли. В 5 т. Т. 2. – М., 1999. – С. 689–695. 20. Монтескье Ш.Л. Избранные произведения / Монтескье Шарль Луи; общ. ред. и вступ. ст. М.П. Баскина. – М.: Гослитиздат, 1955. – 340 с. 21. Верлен Б. Общество, действие, пространство. Альтернативная социальная география / Б. Верлен; пер. С.П. Баньковской // Социологическое обозрение. – 2001. – № 2. – Т. 1. – С. 25–46. 22. Вебер М. Господарство і суспільство : нариси з соціології розуміння / Макс Вебер; пер. з нім. М. Кушнір. – Київ: Всесвіт, 2012. – 1112 с. 23. Georgescu-Roegen Nicholas. The Entropy Law and the Economic

Process / Georgescu-Roegen Nicholas ; Harvard University Press. – Cambridge: Massachusetts, 1971. – 457 p. 24. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting / D. Bell. – N. Y., 1973. – 234 p. 25. Ресурси та моделі глобального економічного розвитку: монографія / [Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, А.М. Колот та ін.]; за заг. ред. Д.Г. Лук'яненка та А.М. Поручника. – Київ: КНЕУ, 2011 р. – 420 с. 26. Brunner K. The Perception of Man and the Conception of Society: Two Approaches to Understanding Society / Karl Brunner // Economic Inquiry July. – 1987. – V. 25. – P. 367–388. 27. Rumelt R.P. Strategic management and economics / R.P. Rumelt, D.E. Schendel, D.J. Teece // Strategic Management Journal (Winter special issue). – № 12 (4), 1991. – P. 5-29.

Кравчук И.И. Формирование парадигмы экономического развития социума на основе интегрированного подхода. Исследованы тенденции эволюции концептуального обеспечения развития социума и осуществлена классификация ее этапов с признаками доминирования экономических, социальных, экологических, пространственных факторов. Найдены ключевые детерминанты концептуального обеспечения развития социума: экономические, социальные, экологические, пространственные. В процессе эволюции теорий развития социума приоритетность в исследованиях изменялась в зависимости от призмы рассмотрения особенностей этого развития (от приоритета пространственной ориентации до синергетически-координационного приоритета). Сейчас приоритетом является управленческий, что доказано на примере формирования парадигмы экономического развития сельского социума. Систематизированы взаимосвязи концепций пространственного развития, социально-экономического развития, управления экономическим развитием и предложено использование синергетической концепции в процессе формирования парадигмы экономического развитием социума, на основе которой обновленная концепция эндогенного потенциала станет ключевой детерминантой его концептуального обеспечения.

Ключевые слова: парадигма, управление, социум, экономическое развитие, эволюция концепций, интегрированный подход.

I. Kravchuk. The formation of the paradigm of economic development of society on the basis of an integrated approach. The modern of the conceptual development of society is characterized by the integration of the approaches of different scientific schools which results in distinguishing the binding determinant of its development the economic one, and the society is treated as an economic phenomenon. Among conceptualists and methodologists

of different scientific schools there are on going discussions as to the determinants of the social development in modern economic systems of countries, regions and territories. The above stipulates the necessity of substantiating the prospects for working out the modern concept of social development.

The aim of the research is the substantiate on of the necessity of noting the integrated approach in the formation of modern concept of social development. The subject of the study is theoretical and methodological approaches to the formation of the paradigm of society's economic development the main goals of the article are: 1) the review of the evolution trends of society's conceptual development; 2) the classification of evolution stages of the theories of society's development; 3) the substantiation of the necessity of forming the management paradigm of society's economic development.

The main methods of research are methods of analysis and synthesis (to review the trends of forming the scientific approaches to the development of society and formulating the proposals as to the necessity of forming the management paradigm of society's economic of the basis of the integrated approach), extrapolation (to determine the features of forming the management paradigm of economic development of rural society), formalization (to display basic patterns and processes in the evolution of the concepts of social development), classification (to determine evolution stages in the theories of social development).

The results of the work. The trends in the evolution of conceptual development of society have been investigated and the classification of its stages characterized by the dominance of economic, social, ecological and spatial factors has been made. The key determinants of social development have been found. The interrelations between the concepts of spatial development, social and economic development, management of the economic development have been systematized it has been also suggested to use the synergetic concept in forming the paradigm of society's economic development on the basis of which the key determinant of its conceptual development will be the updated concept of endogenous potential.

Key words: paradigm, management, society, economic development, the evolution of concepts, integrated approach.